

Progresívne big bandy – hudba budúcnosti?

Jazz Bigband Graz [foto: archív]

Vývoj udalostí 20. storočia bol turbulentný a rýchly. Jazzová hudba expandovala do celého sveta najmä v období po II. svetovej vojne, keď sa rozširovala kultúrna hegemonia jeho domovskej krajiny. Na začiatku nového tisícročia si však treba položiť otázku, či sa tento hudobný žáner „nezacyklil“ a či má, tak ako kedysi, čo ponúknuť svojim poslucháčom.

Erik ROTHENSTEIN

Tak, ako sa postupne vyvíjal jazz, menil sa aj jeden z jeho špecifických prejavov – big band. Veľké jazzové orchestre pôvodne plnili zábavnú funkciu, hrávali do tanca alebo sprevádzali revuálne programy. Count Basie začínal so svojim orchestrom jednoduchými riffmi, bez nôt a ozvučenia, čo si dnes sotva dokážeme predstaviť. Iní kapelníci, napríklad Fletcher Henderson alebo Duke Ellington, viedli orchestre na svoju dobu netradičným spôsobom a ich súbory boli medzi dobovými ansámbľami považované za avantgardu. Keď Ellingtonov kontrabasista Jimmy Blanton rozvíjal techniku „kráčajúceho“ walking bassu hraného pizzicato a keď po vzore Kennyho Clarka napodobňovali bubeníci jeho nový štýl, začal sa jazz vytrácať z tanečných sál a vzdalovať sa širokým masám. Vždy však ostal inovatívnym hudobným žánrom a v každej dekáde minulého storočia minimálne ponúkal alternatívu k aktuálnym trendom.

Dedičia Straussa?

Pri pohľade na históriu orchestrálneho jazzu môžeme konštatovať výrazný posun v jeho vývoji, ktorý zašiel tak ďaleko, až sa niektorí kapelníci (prípadne kolektívy hudobníkov) prog-

ramovo zriekli bigbandového označenia. Práve to ich vzhľadom na takmer storočnú tradíciu zväzovalo. Už v prvej polovici 60. rokov prijala kapela Gerryho Mulligana názov Concert Jazz Band, pričom slovo „concert“ malo jasne naznačovať, že nejde o tanečný orchester. Na prelome tisícročia splyvajú hranice medzi jednotlivými hudobnými žánrami, klasika a jazz sa „stretávajú“ pod spoločným označením „contemporary music“, hudobníci sa bez ohľadu na svoj „pôvod“ konfrontujú v zoskupeniach nesúcich názov umelecký orchester či large ensemble. V Európe nachádzame niekoľko centier, ktorým sa podarilo dlhšie časové obdobie udržať a podporovať progresívne zoskupenia tohto smerovania. V hlavnom meste Rakúska dlhodobo a koncepčne fungoval dnes už legendárny súbor **Vienna Art Orchestra (VAO)**. Orchester vo svojej tridsaťročnej histórii nahral viac ako 40 albumov a odohral deväťsto koncertov. Už len z tohto dôvodu nie je možné hodnotiť VAO komplexne, na niekoľkých príkladoch však možno ukázať, prečo býva právom rade-

M. Rüegg [foto: archív]

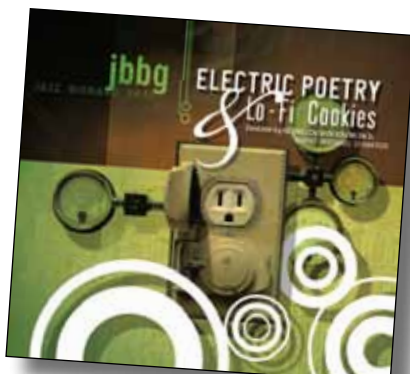
ný k najprogresívnejším ansámbľom svojho druhu. Zakladateľovi, kapelníkovi a hlavnému aranžérovi **Mathiasovi Rüeggovi** sa podarilo do hudby súboru inkorporovať rôzne vplyvy a štýly. Základom ostáva americká jazzová tradícia, a to aj napriek rozsiahlosti pojmu: bebop ako moderná „reč“ jazzu, odkaz Duka Ellingtona a výdobytky free jazzu sú v tomto prípade jej nositeľmi. Na konci milénia VAO predstavi-

li album *Duke Ellington's Sound of Love* (TCB 1999) zaznamenaný počas európskeho koncertného turné. Ide o počtu veľikánovi s netradičným, sviežim prístupom, čo dokumentujú známe (*Mood Indigo, Take the A-Train, Sophisticated Lady*) i menej známe Ellingtonove skladby (*Red Garter, Smada*). Dôležitými aspektmi úspechu albumu boli popri Rüeggovej kompozično-aranžérskej zručnosti a kvalitnom výbere hudobníkov aj zaujímavý koncept. Podobne, ako býva Doylev Sherlock Holmes časťm námetom rôznych filmových i literárnych spracovaní, v bigbandovej oblasti je čímsi podobným Ellingtonov štýl aranžovania a kompozičného prístupu. *Duke Ellington's Sound of*

Love, odkaz na samotného majstra, ako aj na titul známej kompozície Charlesa Mingusa, môžeme označiť ako pastiche, napodobnenie originálneho diela so štipkou satiry a humoru, nie však za účelom zosmiešnenia, ale vzdania počty. Podobné parafrázy ponúkol Rüegg aj na albumoch *The Minimalism of Erik Satie* (hat Art 1984) alebo *All That Strauss* (TCB 2000). Keď sa na straussovskú nahrávku v skladbe *Elfen a Magyar!* objavuje ruský hráč na lesnom rohu Arkady Shilkloper, výsledok síce hraničí s gýčom, ale aranžmány a s nadhľadom predvedená interpretácia nedovolia poslucháčovi pochybovať o Rüeggovom zámere ani o tom, že nástroj, ktorý bežne nenachádza v big bandoch uplatnenie, má vo VAO svoje miesto. Líder podobne využije tubu alebo spev ako rovnocenný hlas v orchestri; v „satievskom“ projekte takto predviedla širokú škálu interpretačných možností speváčka Lauren Newton. Z množstva ďalších albumov VAO za zmienku určite stojí trojalbum *American Dreams, European Visionaries, Visionaries & Dreams* (Universal 2007), ktorý vyšiel k tridsiatemu výročiu kapely. Prvá časť venovaná „americkému snu“ je pohľadom na „Nový svet“, nový spôsob života zosobnený trinástimi ženami-ikonami americkej histórie, zhudobneným na „americký spôsob“ jazzovým big bandom. S týmto programom vystúpili VAO aj v bratislavskom divadle Aréna. Pri každej skladbe (americkej dive) sa predstavil iný sólista a pri tejto príležitosti zažiaril aj náš trubkár Juraj Bartoš, ktorý bol v tom čase členom orchestra. V druhej časti Rüegg predstavuje „Starý svet“ mysliteľov, racionality a výdobytkov európskej civilizácie zosobnenej trinástimi osobnosťami ako Da Vinci, Freud ale-

bo Kant. V rámci tretieho programu autor dáva do súvislosti osobnosti oboch svetov: „*Spojené štáty a Európa sú v tomto prepojené, aby sa hudobne premiešali a vytvorili zmes dvoch svetov – zmyselnosti a abstrakcie, európskej aj americkej estetiky, európskeho i amerického jazzu.*“ To je pravdepodobne aj jeden z leitmotívov Rüeggovho umeleckého snaženia vyjadreného kompozíciami pre veľký jazzový orchester. Vienna Art Orchestra býva zaradovaný k smeru modern creative. Vo svojom prejave spája prvky moderného jazzu, fusion, funku, klasickej hudby a popu. Ansámblu sa nápadito a elegantne podarilo inkorporovať rôzne improvizáčne techniky a osobitosti jednotlivých čle-

nov. VAO tak spoluvytvorili smerovanie kreatívneho orchestrálneho hrania a definovali európsky bigbandový prístup. Orchestru sa podarilo získať dlhodobjšiu finančnú podporu zo štátnych i súkromných zdrojov a dlhé roky pôsobiť ako kultúrny ambasádor Rakúskej republiky vo svete. V roku 2009 VAO poslednýkrát zredukovali svoje obsadenie na komorný súbor, v ktorom sa stretli hráči zo sféry klasickej hudby i jazzu, a v júli 2010 sa na internetovej stránke kapely objavil titulok „Game Over“. Ako hlavné dôvody rozpustenia súboru uviedol Mathias Rüegg chronické podfinancovanie, klesajúci dopyt v kľúčových krajinách (Nemecko, Rakúsko, Švajčiarsko) a hospodársky úpadok (Taliansko, Španielsko, Francúzsko). Rozlúčil sa s citátom piesne Krisa Kristoffersona *Me and Bobby McGee*, ktorú preslávila Janis Joplin: „*Freedom's just another word for nothing left to lose.*“

Hudba pre ucho i oko

Ďalším rakúskym orchestrom európskeho významu je **Jazz Bigband Graz** (JBBG). Súbor s jedinečnou koncepciou vznikol v roku 1998 z iniciatívy domáceho kapelníka **Sigiho Feigla**, ktorý nadviazal na tradíciu Big Band Süd a spočiatku sa orientoval na „tradičnejší“ moderný mainstreamový repertoár. Hostujúcimi členmi boli známi americkí hudobníci – bubeník John Hollenbeck, kontrabasista Wayne Darling a trombonista, skladateľ/aranžér Ed Neumeister, čo sa ukázalo ako dobrý fah na preniknutie do povedomia verejnosti. Ďalším impulzom bola štedrá dotácia (viac ako milión šilingov) od mesta Graz, ktorú orchester zmysluplne využil na nahratie albumu *Here &*

There – JBBG Plays the Music of Ed Neumeister (Mons Records 1999) a neskôr na naštartovanie spolupráce s ďalšími osobnosťami jazzového sveta (*Take 6, Jon Hendricks, Kurt Elling, New York Voices, Bob Mintzer*). Ďalší album *Question & Answer* (Mons Records 2001) s legendou a šedou eminenciou bigbandovej scény Bobom Brookmeyerom otvoril orchestru dvere na významné európske festivaly. Zásadným zlomom bol odchod Sigiho Feigla v roku 2003 a dvojica nových umeleckých vedúcich orchestra, ktorá prevzala vedenie súboru. Trubkár **Horst-Michael Schaffer** a saxofonista **Heinrich von Kalnein** si uvedomili, že orchester potrebujú koncepcne dostať do iných „vôd“,

v akých doteraz plával. Hľadanie nového výrazu netrvalo dlho a smerovníkom bola nahrávka *Joys & Desires* (Intuition Records 2005) s Hollenbeckovými autorskými kompozíciami. Albumu dominujú časté zmeny tempa v súlade s Hollenbeckovým bubenickým prístupom, nápadité kontrapunktické línie a minimum plôch na sóla. Ďalší projekt *Electric Poetry & Lo-Fi Cookies* (Intuition Records 2008) priniesol nielen nepoznanú zvukovosť, ale aj nový spôsob komunikácie medzi hudobníkmi. Bubeník Gregor Hilbe so solidnými jazzovými skúsenosťami smeruje k elektronike, s laptopom pracuje priamo na pódiu a používa napríklad rytmické patterny pozostávajúce zo samplovaných zvukov dychovej sekcie. Kapela sa odpútava od bigbandového klišé (shout chorusy, blowing sessions) alebo „povinných jász“ v podobe sóla každého člena orchestra. Nové harmónie a voicingy prezrádzajú orientáciu popovým smerom. Jazz Bigband Graz sa zároveň vyhraňuje od dominantného Vienna Art Orchestra a vytvára si svoj vlastný štýl. Odkláňa sa od tradičného veľkokapelového zvuku k estetike malých komb a prelínaniu jednotlivých sekcií. Vytvára si tak svojský pohľad a reakciu na súčasné virtuálne vnímanie sveta. Popritom využíva aj netradičné nástroje; nedávno zosnulú Barbaru Buchholz hrajúcu na thermine nahradili v novej produkcii *Urban Folktales* (ACT Music 2012) hráči na elektrickej ninere a citere. Pri koncertnej produkcii týchto posledných projektov hrá veľkú úlohu vizuálne spracovanie. JBBG spolupracuje s VJ-om OchoReSottom, vlastným zvukovosvetelným tímom a ku každej skladbe je vytvorená pôsobivá vizuálna produkcia prelínajúca sa s dianím na pódiu. Jazz Bigband Graz pri-

→ niesol novú alternatívu ponímania jazzového orchestra a dnes patrí na medzinárodnú mapu európskych big bandov. Podobne, ako sa v minulosti prelínali aktivity jazzových orchestrov s dobovou populárnou hudbou, JBBG sa snaží na túto tradíciu nadviazať a moderné populárne trendy začleňuje do svojho konceptu. „*Keď hovorím, že sa hrám s elementmi populárnej hudby mojej doby, cítim sa ako jazzový hudobník starej školy,*“ konštatuje umelecký vedúci Heinrich

E. Partyka [foto: archív]

von Kalnein v rozhovore pre slovenský portál *Jazzovinky*. „*Nakoniec Jazz Bigband Graz má označenie jazzovej kapely v názve a podobne, ako boli v minulosti jazzoví hudobníci nositeľmi populárnych trendov, aj my pracujeme s prostriedkami súčasnej doby. Dnes už to nie sú swing ani 12-taktové blues, ale prvky populárnej hudby – iné metrá, elektronika a podobne.*“ Horst-Michael Schaffer dodáva: „*Tiež si myslím, že rovnako to vnímali všetci jazzoví, ale i klasickí veľikáni. Strážcovia „grálu“ sedia niekde úplne inde – Mozart bol kedysi popovou hviezdou a bol by ňou aj dnes, možno ako DJ alebo čosi podobné.*“

Nu-big band?

Jazzovej ansámbovej hre sa pedagógovia venujú aj na školách v stredoeurópskom regióne. Na jazzovom oddelení Hudobnej akadémie v poľských Katoviciach vyučuje trombonista, aranžér a skladateľ **Ed Partyka** (okrem hosťovania v Katoviciach je Partyka riaditeľom jazzového oddelenia Kunst Uni Graz na univerzite v Grazi). Americký trombonista bol členom Vienna Art Orchestra, viedol vlastný big band a dirigoval viaceré popredné orchestre. Tieto skúsenosti, ako aj jeho extrovertnejšia povaha determinovali jeho prístup ku kompozícii a k celkovej bigbandovej problematike. Partyka počas svojho pôsobenia v Katoviciach zostavil v roku 2010 študentský **Concept Art Orchestra**. Svoju prvú nahrávku *Concept Art Orchestra Katowice* (Radioservis 2010) s programom venovaným Charlesovi Mingusovi realizoval súbor v spolupráci s Českým rozhlasom v pražskom klube Jazz Dock. Orchester dosahuje pozoruhodnú interpretačnú úroveň a tak, ako to pri študentských ansámblach býva, jeho členom nechýba energia a nadšenie. Z nahrávky tiež badať muzikantskú zrelosť a nadhľad. Aktuálny album *Bigbandtronics – Prague Edition* (Radioservis 2012) sa nesie v úplne inom duchu. Orchester

tvoria českí a slovenskí hudobníci výraznej generácie tridsiatnikov (Ondřej Štveráček, Oskar Török, Štěpánka Balcarová, Vít Křišťan a i.) usadení väčšinou v Prahe. Zmenil sa aj repertoár – rytmickú sekciu tvoria členovia nemeckého nu-jazzového kvarteta **nuBox**. Partyka sa pokúša experimentálne prepojiť a pre jazzový orchester prearanžovať ich autorské skladby, reagujúc tak na súčasné dianie v populárnej hudbe. Podtitul albumu *Six Movements of Sonification* prezrádza hľadanie nového bigbandového „soundu“. Koncept prináša clusterové voicingy, zvukové plochy, elektronické loopy a sample prameniace zo súčasnej tanečnej hudby so smerovaním k estetike soundartu. Upúšťa sa od tradičného spôsobu sólovania, ponímania harmónie a melodických línií, ako i chápania sekciového hrania a výsledkom je neobvyklý koncept, ktorý môže upútať poslucháčov z viacerých žánrových „táborov“.

K. Fekete-Kovács [foto: archív]

K zaujímavým ansámblom patrí aj budapeštiansky **Modern Art Orchestra** (MAO) pod vedením trubkára, skladateľa a aranžéra **Kornela Fekete-Kovácsa**. Svoju základňu buduje prevažne z absolventov jazzového oddelenia Lisztovej hudobnej akadémie a v maďarskej metropole sa mu darí pravidelne koncertovať. MAO uviedli zaujímavé projekty rozširujúce možnosti jazzového ansámbľu, pri ktorých spolupracovali s klasickým orchestrom, stierajúc tak hranice medzi žánrami. Počas svojej len sedemročnej histórie spolupracoval orchester s mnohými osobnosťami stredoeurópskeho regiónu (László Dés, Gyula Babos, Gábor Winand, Béla Szakcsi Lakatos, Piotr Wojtasik, Kuba Stankiewicz) i USA (Mike Garson, Wallace Roney). V rámci koncertov MAO sa predstavil aj gitarista, skladateľ a aranžér Matúš Jakabčic, svoju autorskú tvorbu napopak predstavil ako hosť CZ-SK Big Bandu Matúša Jakabčica líder MAO Kornel Fekete-Kovács. Prelom tisícročia priniesol nové trendy a podnety prameniace v udalostiach druhej polovice

20. storočia. Politické dianie a následné globalizačné tendencie majú svoj odraz aj v hudbe. Európski jazzoví skladatelia i aranžéri sa dokázali odpútať od amerických vzorov a k orchestrálnemu jazzu zaujali osobitý prístup vychádzajúci z národných i regionálnych špecifik. Z tohto hľadiska je prirodzené, že VAO sa odvolávajú na „starú“ straussovskú Viedeň, Concept Art Orchestra prizývajú nu-jazzovú formáciu nadväzujúcu na priekopnícku elektronickú tradíciu Kraftwerku a JBBG siahajú popri prvkoch minimalizmu, klasiky, rocku a popu aj po rakúskej ľudovej hudbe. Účasťou hosťujúcich muzikantov mimo európskych kultúrnych okruhov sa síce tieto orchestre stávajú globálnymi projektmi, avšak s ohľadom na vlastné tradície. Dnes je už jasné, že zlatý vek veľkých jazzových orchestrov je preč. V niektorých európskych centrách sa však darilo a naďalej darí udržiavať v prevádzke orchestre s novátorským prístupom a vysokou umeleckou kvalitou a zachovávať tak kontinuitu prameniaca v bigbandovej tradícii. Dopomáha k tomu inštitucionálny základ a široká báza výberu hudobníkov (Kunst Uni Graz je najstaršou jazzovou akadémiou v Európe), schopnosť poskytnúť štát-

ne a súkromné financie (Bank Austria), spolupráca s verejnoprávnymi inštitúciami (Český rozhlas) a najmä záujem publika o jazz v celej jeho šírke.

Nakoniec si možno položiť otázku, či jazz ešte môže priniesť niečo nové. Líder JBBG Heinrich von Kalnein tvrdí, že jazz sa ako štýl uzavrel, pretože za posledných dvadsať rokov sa nevyskytol element, ktorý by ho znova definoval. Možno s ním polemizovať, ale určite treba podotknúť, že jazzoví hudobníci stále hľadajú nové cesty inovácie a vytvárajú zaujímavé „napínavé“ projekty. ✕

